

**PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN
LAUSUNTO 23/2004 vp**

**Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmis-
oikeuspolitiikasta**

Ulkoasiainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 31 päivänä maaliskuuta 2004 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Suomen ihmisoikeuspolitiikasta (VNS 2/2004 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi ulkoasiainvaliokuntaan samalla määrännyt, että perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto ulkoasiainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- yksikön päällikkö Johanna Suurpää, ulkoasiainministeriö
- erityisasiantuntija Anna-Elina Pohjolainen, oikeusministeriö
- hallitussihteeri Carita Heinänen, sosiaali- ja terveysministeriö
- erikoissuunnittelija Eeva Vattulainen, työministeriö
- eduskunnan oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

- kansliapäällikkö Nils Wirtanen, Oikeuskanslerinvirasto
- vähemmistövaltuutettu Mikko Puumalainen
- asianajaja Markku Fredman, Suomen Asianajaliitto
- pääsihteeri Sarita Friman, romaniasiain neuvottelukunta
- pääsihteeri Kristiina Kouros, Ihmisoikeusliitto ry
- pääsihteeri Sari Loijas, valtakunnallinen vammaisneuvosto
- hallinto-oikeustuomari Juha Rautiainen, Suomen Lakimiesliitto ry
- professori Raija Huhtanen
- oikeustieteen lisensiaatti Maija Sakslin
- johtaja, professori Martin Scheinin, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti
- professori Kaarlo Tuori
- hallintotieteiden tohtori Jukka Viljanen.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut
— professori Pentti Arajärvi.

VALTIONEUVOSTON SELONTEKO

Valtioneuvoston selonteossa tarkastellaan Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa ja sen viimeaikaista kehitystä. Erityisesti arvioidaan, miten Suomen kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa on vastattu ulkoasiainministerin vuonna 2000 eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle antaman ihmis-

oikeuspoliittisen selvityksen johdosta asetettuihin tavoitteisiin. Selonteossa linjataan hallituksen tavoitteita ja toimenpiteitä, joiden avulla on tarkoitus jatkossa toteuttaa aloitteellista ihmisoikeuspolitiikkaa.

Selonteon mukaan Suomen ihmisoikeuspolitiikassa keskeisinä periaatteina ovat ihmisoikeuksien universaalisuus, jakamattomuus, syrjimättömyys sekä avoimuus. Suomen kansainvälinen ihmisoikeuspolitiikka ja ihmisoikeuksien toteutuminen Suomessa liittyvät kiinteästi yhteen. Selonteossa tarkastellaankin kansainvälisen ihmisoikeustoiminnan rinnalla ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa.

Selonteon aluksi esitellään Suomen ihmisoikeuspolitiikan yleiset lähtökohdat ja periaatteet. Erillisenä jaksona tarkastellaan Suomen toimintaa Euroopan unionissa. Koska Euroopan unioni on Suomen ihmisoikeuspolitiikan keskeinen kanava, toimintaa siinä käsitellään toistuvana teemana läpi selonteon. Jaksossa ihmis-

oikeuksien edistämisestä kansainvälisissä järjestöissä kuvataan viimeaikaista kehitystä ja asetetaan Suomen tavoitteet ihmisoikeuksien edistämiseksi kansainvälisten järjestöjen toiminnassa. Globaalikysymyksiä tarkastellaan erikseen maailmanlaajuisina haasteina eri näkökulmista. Tällaisina haasteina pidetään esimerkiksi siviili-kriisinhallintaa, terrorismia sekä pakolaisuutta. Pakolaiskysymysten osalta arvioidaan myös kotimaista tilannetta. Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopistealueita ja eräitä tärkeitä temaattisia kysymyksiä selostetaan selonteon viimeisessä jaksossa. Tarkasteltavina ovat muun muassa naisten ja lasten oikeuksien toteutuminen, vammaisten henkilöiden oikeudet sekä rasismi ja syrjintä.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleisarvio

Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta on laatuaan ensimmäinen. Se kattaa koko hallituskauden ja ulottuu toteutettujen toimenpiteiden ja nykytilan tarkastelusta tavoitteiden asettamiseen. Selonteko on monipuolinen selvitys hallituksen toimista ja päämääristä kansainvälisessä ihmisoikeuskeskustelussa. Kokonaiskuvan muodostamiseksi on tärkeää, että asiakirja sisältää selvityksen myös kotimaan perus- ja ihmisoikeustilanteesta. Selonteko tarjoaa eduskunnalle mahdollisuuden vaikuttaa Suomen linjauksiin ihmisoikeusasioissa ja arvioida perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kotimaassa.

Selontekoon sisältyy varsin erimittaisia asioita, mikä osittain heikentää selonteon luettavuutta ja kokonaisuuden hahmottamista. Tarkastelu ulottuu kansainvälisoikeudellisten instrumenttien kuvaamisesta ja niiden toimeenpanon valvonnasta Suomessa tapahtuvaan käytännön ihmisoikeustyöhön. Esimerkiksi viides luku globalisaatioon liittyvistä kysymyksistä muodostaa paikoin epäselvän ja vaikeasti jäsentyvän kokonaisuuden. Jakso on toisaalta osoitus ihmis-

oikeustyön monimuotoisuudesta ja siitä, että työtä tehdään monilla tasoilla.

Ulkoasiainvaliokunta on aiemmin toivonut, että eduskunta saisi vaalikausittain annettavan selonteon lisäksi erillisraportteja ajankohtaisista ihmisoikeuskysymyksistä (UaVL 3/2001 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunta yhtyy tähän käsitykseen, mutta katsoo, että tällaiset erillisraportit on tarkoituksenmukaista antaa ministeriöiden selvityksinä asianomaisille valiokunnille.

Määräaikaisraportointi

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimille säännöllisesti annettavat määräaikaisraportit sopimusmääräysten täytäntöönpanosta ovat tärkeä osa ihmisoikeussopimusjärjestelmää. Hallituksen tavoitteena on kaikkien Suomea velvoittavien ihmisoikeussopimusten määräysten tehokas kansallinen täytäntöönpano. Vuoropuhelua ihmisoikeussopimusten valvontaelinten kanssa edistetään edelleen. Hallitus pyrkii myös kehittämään määräaikaisraportoinnin avoimuutta sekä kansalaisten mahdollisuuksia osallistua siihen. Määräaikaisraportoinnin ongelmana on selonteon mukaan se, että valvontaelinten suositukset päätyvät julkisen keskustelun jälkeen helposti lepotilaan ja aiheet noste-

taan esille vasta laadittaessa uutta määräaikaishraporttia.

Keskeisenä haasteena voidaan pitää raportoinnin perusteella annettujen suositusten käsittelyä koko hallitusta sitouttavasti. Suosituksia ja niiden toimeenpanoa on seurattava jatkuvasti, aktiivisesti ja kattavasti. Suosituksista ja niiden toimeenpanosta tulisi valiokunnan mielestä tehdä eduskunnalle selkoa vuosittain annettavassa hallituksen toimenpidekertomuksessa. Tämä tarjoaisi eduskunnalle ja sen valiokunnille mahdollisuuden osallistua suositusten toimeenpanon seurantaan.

Määräaikaishraporteissa on tarpeen tehdä asiaan kulloinkin kuuluvilta osiltaan selkoa myös perustuslakivaliokunnan käytännöstä. Valiokunnalle olisi syytä varata mahdollisuus osallistua raportointitilaisuuksiin.

Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen kuvaus

Selonteon kotimaata käsittelevään osuuteen on valittu tärkeitä teemoja, kuten naisten, lasten, vähemmistöjen, alkuperäiskansojen ja vammaisten oikeudet sekä ihmiskauppa ja syrjintä samoin kuin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Aiheiden valinta perustuu ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamiin suosituksiin.

Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä sitä, että selonteossa on käsitelty perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kotimaassa. Eräät ajankohtaiset kysymykset ovat kuitenkin jääneet liian vähälle huomiolle. Selonteko ei sisällä katksauksia esimerkiksi vapautensa menettäneiden oikeuksista, yksityisyyden suojasta, sananvapaudesta tai uskonnonvapaudesta taikka laman aikana ylivelkaantuneiden asemasta. Mielenterveyspotilaiden oikeuksien toteutuminen on niin ikään jäänyt vaille huomiota samoin kuin eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontatehtävässä esille nostamat kysymykset esimerkiksi sosiaaliturvan toteutumisesta ja sosiaalipalveluiden saatavuudesta. Oikeusasiamies on kiinnittänyt perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta huomiota myös perheväkivaltaan, asunnottomuuteen, lasten ongelmiin samoin kuin vähem-

mistöihin kohdistuvaan suvaitsemattomuuteen ja syrjintään sekä asioiden käsittelyaikojen pituuteen (K 10/2003 vp, s. 11—13 ja 48—49). Valiokunta muistuttaa hyvän hallinnon vaatimusten ja oikeusvaltioperiaatteen tärkeästä merkityksestä ulkomaalaisten aseman arvioinnissa sekä kansainvälisistä velvoitteista nousevasta päätöksenteon yksilöllisestä luonteesta (PeVL 4/2004 vp).

Kattavamman kuvan saamiseksi selonteko on valiokunnan mielestä perusteltua jakaa vastaisuudessa kahteen osaan siten, että yhdessä tehdään ulkoasiainministeriön johdolla selkoa Suomen kansainvälisestä ihmisoikeuspolitiikasta ja toisessa selvitetään oikeusministeriön tai valtioneuvoston kanslian johdolla perus- ja ihmisoikeustilannetta kotimaassa. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa tulee arvioida käsiteltävänä olevaa selontekoa laajemmin ottamalla lähtökohdaksi kansainvälisten valvontaelinten suositusten lisäksi muutakin aineistoa, kuten tuomioistuinten ja ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja samoin kuin perustuslakivaliokunnan käytäntöä. Tällöin hallitus voi tehdä yksityiskohtaisemmin selkoa toimistaan ja suunnitelmistaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi Suomessa.

Selonteossa selvitetään yleisellä tasolla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Suomea koskevia tuomioita. Kotimaisen perus- ja ihmisoikeustilanteen arvioinnin kannalta on vastaisuudessa tärkeää tehdä yksityiskohtaisemmin selkoa ainakin niistä ihmisoikeustuomioistuimen tuomioista, joissa Suomen on todettu rikko- neen ihmisoikeussopimuksen velvoitteita. Tuomioiden täytäntöönpanon seuranta on järjestettävä, ja selonteon on vastaisuudessa syytä sisältää selvitys tuomioiden täytäntöönpanosta.

Lausunto

Lausuntonaan perustuslakivaliokunta esittää ulkoasiainvaliokunnalle,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

PeVL 23/2004 vp — VNS 2/2004 vp

Helsingissä 17 päivänä kesäkuuta 2004

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Kimmo Sasi /kok	Klaus Pentti /kesk
vpj.	Arja Alho /sd	Markku Rossi /kesk
jäs.	Leena Harkimo /kok	Simo Rundgren /kesk
	Hannu Hoskonen /kesk	Seppo Särkiniemi /kesk
	Roger Jansson /r	Ilkka Taipale /sd
	Irina Krohn /vihr	vjäs. Toimi Kankaanniemi /kd
	Annika Lapintie /vas	Veijo Puhjo /vas.
	Reino Ojala /sd	

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Marja Wallin
valiokuntaneuvos Sami Manninen.